

Sjećanja maestra Borisa Papandopula na rad u SMD “Zvonimir”

Ivan Bošković, Split

Prikupljajući građu za monografiju o SMD “Zvonimir”, a želeći dobiti što više autentičnih i manje poznatih (ili nepoznatih) podataka, normalno je bilo da se – nakon razgovora s Jakovom Gotovcem¹ – obratim i maestru *Borisu Papandopulu*, jednom od najznačajnijih dirigenta tog društva, koje je pod njegovim ravnanjem postiglo niz velikih uspjeha. S maestrom Papandopulom (snimljenim na kasetofonskoj vrpici) razgovarao sam u splitskom Hrvatskom narodnom kazalištu 5. veljače 1975. Njegove zanimljive uspomene stjecajem prilika do danas nisam objavio u cijelosti (ali sam ih djelomično koristio u nekim svojim člancima i radovima), pa taj propust sada ispravljam, obilježavajući i na taj način 85. obljetnicu Papandopulova plodnog života. S obzirom na to da je od razgovora proteklo dosta vremena pa i od događaja koji se u njemu spominju, normalno je i shvatljivo da je maestru Papandopulu promaklo nekoliko činjeničnih netočnosti, koje sam na temelju autentične dokumentacije bio slobodan ispraviti u pridodanim bilješkama.

– Ja sam došao u Split, mislim da je to bilo trideset i pete, kao nastavnik tadašnje Gradske glazbene škole i ujedno kao dirigent *Splitskoga muzičkog društva “Zvonimir”*. Našao sam jedan lijepi, veliki zbor i odmah počeo radom. Bilo je to jako ugodno društvo, ugodan ambijent. Intezivno smo radili dva-tri puta na tjedan i spremali se za koncerte.

Moram reći da je “Zvonimir” zapravo bio središte muzičkog života u Splitu. Kazališta u ono vrijeme nije bilo, nego je neko amatersko društvo povremeno davalo izvedbe. Čini mi se da je kolega Ivo Tijardović radio onaj svoj “Akvarel”, a sjećam se i jedne predstave; mislim da sam “Boccaccia” tu gledao. Ali, stalnog teatra nije bilo. Također nije bilo ni orkestra, nego nekoliko muzičara. Ako se htjelo dati nešto većega s orkestrom, onda sam morao ići u Sinj, u kojemu je bila vojna muzika. Išao sam onom sinjskom željeznicom² i morao sam tamo i prespavati, jer su vlak ili autobus išli samo jednom dnevno.

Svakako moram reći da je “Zvonimir” dobro pjevao. Prvi nastup, to se dobro sjećam, bio je baš na dan Svih svetih na Sustipanu, na groblju; tamo smo pjevali za mrtve. Dakle, početak je bio s jednom nadgrobnicom, koju sam baš ja za tu zgodu komponirao.³ To su jedino Splitskani pjevali i nitko drugi!

– A na čiji ste tekst napisali tu nadgrobnicu?

– To je obični tekst – *Pokoj vječni daruj im, Gospodine!*⁴ Oni su imali nešto od Hrazdira.⁵ Dakle, Hrazdira je

njima, da tako kažem, bio Bog i svetac, samo su o njemu govorili. Kad je on otišao, mislim da je jedno vrijeme s njima radio Hatze⁶, onda sam poslije ja došao i skroz ih vodio.

– Do koje godine?

– Do trideset i osme. Tri godine. Prvi nastup bio je s tim *Pokoj vječni*, a što smo izvodili na prvom koncertu, to se ne sjećam.

Mogu reći da su probe ugodno tekle. I nije bilo da se samo pjeva, proba, pa idemo doma, nego se poslije proba sjelo ili išlo u lokal “Braća Stude”. Tamo bi se našla barem neka klapa, pa su se pjevale dalmatinske pjesme. To je redovito bilo, bio je to društveni život. Ja sam ušao u to i zavolio sam taj život.

Društvo nije nitko financirao, nego su sami članovi od članarine plaćali dirigenta. Oni su imali i neke mecene. Među njima je bio i neki obični težak, mislim da se zvao Pinić. On je financirao i spremao večere i slično. Jednom smo mu prilikom išli pjevati Gotovčevu *Koledu* (koju smo izvodili i na koncertima) i to na taj način da smo hodali Splitom i napravili cijeli obred. Hodali smo po ulici, po Narodnom trgu. Ja sam išao naprijed, iza mene frule, zbor je pjevao. Onda smo došli pred njegovu kuću i pjevali. On nas je pozvao unutra, na večeru. Bilo je pršuta, vina, janjaca. I u kući smo pjevali. Zatim smo se zahvalili i otišli pjevajući. Dakle, izveli smo cijeli (koledarski) obred. To je jedna jako lijepa uspomena. Inače s *Koledom* smo gostovali u Šibeniku, u Trogiru i u drugim mjestima.

U Splitu sam, kako sam rekao, upoznao narodne napjeve, pjesme što klape pjevaju. To sam prisluškivao i zapisivao. Onda su mi iz *Zvonimira* ponudili da bih obradio božićne narodne pjesme. Te sam i napravio, pa sam ih uvrstio i na koncert, na kojem su bile i klasične i Zajčeve božićne skladbe. To je bilo vrlo popularno, pa smo pjevali po crkvama.

Jedan od velikih mecena i prijatelja društva bio je pok. Krstulović, odvjjetnik. On je volio glazbu, on i pok. Čiro Čičin-Šain. To su bili kulturni ljudi, koji su imali ideja. Oni su mi rekli: Slušajte, Vi ste lijepo obradili božićne pjesme, Vi biste mogli napraviti *Muku*, to je nešto ekstra. No, i onda sam se ja dao na spomenutu *Muku*.

Imali smo jednog izvrsnog pjevača, mislim da se zvao Marin Vidak.⁷ Bio je obični težak, nikakvi školovani glas, ali on je to zdušno pjevao. Dolazio je k meni u stan dva-tri mjeseca, pjevao, a ja sam to polako bilježio. U ono vrijeme, naravno, nije bilo magnetofona. Bio je to dosta mukotrpan posao. On je pjevajući te napjeve uvijek mijenjao, svaki put je bila druga improvizacija. Dakle, da budem kratak, ja sam cijeli taj materijal skupio i na temelju njega napisao *Muku*, koju smo, mislim, prvi put izveli u crkvi dominikanaca.⁸ Onda je još postojala crkva

sv. Petra tamo na tržnici. Uglavnom smo obišli sve te crkve.

– Jeste li s Mukom gostovali i izvan Splita?

– Jest, pa to je bio furor, to je možda jedno od mojih najuspješnijih djela. Svi su Muku prihvatili. S njom smo onda išli u Trogir, u Šibenik; u Zadar nismo išli jer je tada bio talijanski, ali smo bili u Zagrebu, u Beogradu, u Karlovcu. Svuda smo išli.⁹ Godine 1937/38. spremali smo se za turneju po Italiji. Jedan menadžer je čuo Muku i htio je da idemo u Italiju. I sve smo spremili za turneju. Bili smo i u Zadru na pregovorima. Međutim, onda je već počeo taj fašizam i gostovanje je propalo.

Muku su “zvonimirci” jedinstveno pjevali. Osim Splićana nitko je ne može pjevati. Poslije, kad sam otišao iz Splita, Muka je ležala i nikad je više nitko nije pjevao. Zagreb ju je htio pjevati, ali ja nisam dao, i ne bih nikome dao, nego baš Splićanima.¹⁰ I onda opet prije dvije godine smo je izveli.¹¹ Iako je pisana prije više od trideset godina¹², iako je ona vrlo jednostavna u današnjem smislu, ipak je bila senzacija u Splitu i poslije u Dubrovniku.¹³ Vječna je šteta da se stjecajem prilika više ne izvodi. Uvijek se mogla izvoditi i uvijek bi našla publiku.¹⁴

– To je isti slučaj kao i s Vašom Hrvatskom misom!

– Da, to je isti slučaj kao i s Misom. To je neki čudan ambijent ovdje. Ali, bolje da o tome ne govorimo.

– Sjećate li se koliko je članova imao zbor kad ste Vi došli?

– Mislim da smo imali šezdeset, sedamdeset članova. To je bio veliki zbor.

– Je li bio samo muški ili mješoviti?

– Ne, bio je samo muški zbor! Onda su se kasnije nešto politički rascjepkali; ne znam, bio je tu Tomica Bulat. Desidenti su otišli i osnovali Tomislava.¹⁵

– Ali Tomislav nije dugo djelovao?!

– To ja ne znam, jer sam otišao iz Splita. Tada mi je umro oćuh, pa je mama ostala sama. Njoj je bilo jako teško. Uz to počelo je tu već s Talijanima. Osim toga su me konačno poslije jedanaest godina čekanja pozvali u zagrebački teatar. Tako sve jedno s drugim, ja sam otišao. Onda je došao rat i t.d. No, hoću reći da je “Zvonimir” zaista bio centralna točka muzičkog života. Mi smo davali koncerte po crkvama, na otvorenom, na Narodnom trgu. Sjećam se simfonijske slike Korsakova (neke Slave¹⁶), *Porodjenja sina Erika* od Musorgskog. Lijepo smo stvari izvodili. Radilo se, bilo je uspješno!

– Sjećate li se još nekog značajnijeg koncerta?

– Sjećam se izvedbi Muke, to su uvijek bili veliki koncerti. Onda, u nezaboravnoj mi je uspomeni *Koleda*, koja je efektan stvar, malo remek-djelo Jakova Gotovca. Nju smo puno pjevali, a osobito otkad smo s njom napravili onako cijeli shaw.

– Možete li se sjetiti još nekih značajnijih skladbi koje ste izvodili osim već spomenutih?

– Sad nemam tu arhiv. Da sam prije znao bio bih pregledao plakate, programe.

– Znači, imate sve sačuvano?

– Da, uglavnom imam sve sačuvano!

– Koja je Vaša djela, osim Muke i obradbi božićnih pjesama, izvodio Zvonimir?

– Pa, ja sam za njih pisao obradbe narodnih pjesama, to što pjevaju klape, i još neke pjesmice, koje su klape preuzele, recimo: *Ma ružice rumena, Marijo, Marijo*.¹⁷ Uz dosta božićnih pjesama, napisao sam još jedan psalam – *Pivanje drugo*. Tako su ga oni zvali. To je *Mala muka*, skladana na osnovi dalmatinskog pjevanja, također efektan stvar.

– Skladana je na biblijski tekst?

– To je psalam 148., pivanje drugo!¹⁸

– Maloprije smo spomenuli “Hrvatsku misu”. Je li i ona nastala u Splitu?

– Ne! *Hrvatska misa* je nastala u Zagrebu i to u povodu šezdesetogodišnjice pjevačkog društva *Kolo*.¹⁹ Ja sam bio dirigent “Kola” četrnaest godina. Bio sam prije Splita i kad sam se vratio iz Splita. Oni su, kako rekoh, imali proslavu šezdesete obljetnice i raspisali su natječaj. Širola je napisao neku stvar s orkestrom, mislim da se zvala *Seljak*, a ja tu misu. Oni su baš tražili da napišem jednu misu, ali da bude na hrvatskom jeziku, da ne bude latinski tekst. Odatle naziv “Hrvatska misa”.

– Je li ona izvođena u Zagrebu?

– Da! Izvođena je na jubilaranom koncertu. Marijana Radev je bila solistica i moja pokojna mama.²⁰

– Vi ste i u novije doba u Splitu napisali nekoliko skladbi?!

– Pa dosta sam ja toga u Splitu napisao. Napisao sam i *Marulovu pisan*²¹ za koju sam mislio da će uvijek ići.

– Nažalost, i to je ...

– Sad, znate kako je!? Tu su čudne neke prilike. A šteta je, velika šteta. Jer to je zapravo napisano za Peristil. Osim toga, tu je i Marulić, vezano je sve to s tim.

– I to je djelo publika vrlo lijepo primila.

– Da, publika je bila dobro primila.

– Ali, eto, javili su se i neki drugi glasovi.

– Da, javili su se drugi glasovi... Onda, stalno se govori o nekoj narudžbi za *Teutu*, balet. To sam isto napisao i to je isto propalo.²² I tako, znate ... Onda, u Splitu sam napisao i neke simfonijske stvari, koje se vani mnogo izvode.

– Je li i *Kantata Gospi od zdravlja* nastala u Splitu ili u Kaštel Lukšiću?

– To je tu napisano i tu je izvedeno.²³ Ja ju nisam čuo, jer onda nisam bio u Splitu.

– *Ja sam je slušao. Izvedba je bila vrlo uspješna.*
 – Pa i *Hommage a Bach*, koji se izvodi svuda po svijetu, napiso sam u Splitu. Tu je nastao i *Concerto grosso* za duhače i gudače i tako dalje.

Slušajte, to je jedan ambijent koji mene inspirira. Pa tu je u Splitu u svoje vrijeme nastala opera *Sunčanica*. I Sinfonietta je tu nastala. Dakle, sva ona moja zbilja kapitalnija djela inspirirana su od ovog zraka i od ovoga mora. Zato sam ovdje!

BILJEŠKE:

1. Ivan Bošković: *Sjećanja maestra Jakova Gotovca na rad u SMD "Zvonimir"*, "Sv. Cecilija", g. L., br. 4., listopad-prosinac 1980., str. 96.-98.
2. Papandopulo govori o glasovitoj sinjskoj "reri", koja je zbog svoje sporovoznosti bila predmetom duhovitih dosjetki, ali i pjesama.
3. Umnožene dionice te skladbe za muški zbor a cappella, koje nose datum 21. X. 1935., sačuvane su u glazbenom arhivu SMD "Zvonimir" (kutija XXVII., br. 623.), koji se danas nalazi u splitskom Historijskom arhivu.
4. Tekst nadgrobnice ipak se razlikuje od uobičajenog *Pokoj vječni* i glasi: *Pokoj vječni podaj mu (im), Gospodine! Vječna svjetlost neka mu svijetli! Usliši molitve naše, Gospodine! Usliši molitve naše, Bože naš! Usliši molitve naše, Gospodine, jer k Tebi dolazi svako tijelo. Primi molitve naše, usliši nas i čuj nas, Gospodine! Čuj nas, neka počiva u miru. Amen!*
5. Hrazdirin *Pokoj vječni*, na koji misli Boris Papandopulo, izvođen je u novije doba nekoliko puta u sklopu predstave dramatisacije *Libra Marka Uvodića Splitsanina* na Splitskom ljetu godine 1968.
6. Hatze je bio dirigent *Zvonimira* prije Hrazdirez, koji ga je zamijenio (naslijedio) kad je Josip Hatze kao pričuvni časnik austrijske vojske pozvan u rat. Nakon Hatzeova povratka članovi "Zvonimira" podijelili su se u dvije "stranke": jedna je zahtijevala da dirigent i dalje bude Hrazdira, a druga je željela Hatzea. Pobjedili su "hrazdirinci", pa je Josip Hatze postao dirigent novoosnovanog glazbenog društva *Guslar*. O tomu vidi opširnije u Gotovčevim sjećanjima (bilješka 1).
7. Taj se pjevač zaista zvao Marin Vidak. Međutim, Papandopulo nije samo na osnovi njegova pjevanja skladao "Muku", nego i Luke Krstulovića. Naime, on je sam u razgovoru, koji je splitski dnevnik *Novo doba* objavio 28. ožujka 1936., izjavio: "U zapisivanju glavnih motiva i osnovnih muzičkih elemenata za 'Muku Gospodina našega Isukrsta po Ivanu- neobično mnogo truda i ustrpljivosti pokazali su splitski pučki crkveni pjevači gg. Marin V i d jak i Luka Krstulović, na osnovu čijeg pjevanja je nastao i ovaj moj a (cappella) oratorij za muški zbor i soliste."
8. *Muku Gospodina našega Isukrsta* Boris Papandopulo skladao je godine 1936. (a ne 1935. kako se navodi u literaturi). Praizvedba je bila u crkvi sv. Petra (porušenoj u II. svjetskom ratu), a ne u dominikanskoj crkvi, i to na blagdan Cvjetnice, 5. travnja 1936. O svemu tomu opširnije pišem u članku *Koje je godine Boris Papandopulo skladao "Muku Gospodina našega Isukrsta"?* (rukopis).
9. Godine 1936. *Zvonimir* je *Muku*, osim u Splitu, izveo u Trogiru i Šibeniku. Godine 1937. izvodio ju je na turneji Karlovac-Zagreb-Ljubljana-Zagreb, a 1938. ponovno je gostovao u Zagrebu, te u Beogradu i Novom Sadu.
10. Papandopulo je od tog stava ipak odstupio, te je 1991. dopustio da "Muku Gospodina našega Isukrsta" izvedu muški zbor Hrvatskog radija i televizije.
11. U ovoj tvrdnji Papandopulo griješi, jer *Muka* prvi put poslije rata nije u Splitu izvedena godine 1973., nego 1970.
12. *Muka* je, kako sam naveo u bilješki br. 8, skladana godine 1936.
13. Izvedbe *Muke* bile su na Splitskom ljetu 10. i 11. srpnja 19770., te na Dubrovačkim ljetnim igrama 4. kolovoza 1971.
14. To da bi *Muka* našla uvijek oduševljenu publiku potvrdile u i najnovije izvedbe u Zagrebu 28. veljače 1991. i na *Dubrovačkom ljetnom festivalu* 11. srpnja 1991.
15. To je, dakle, drugo splitsko pjevačko društvo koje je nastalo kao posljedica razmimoilaženja i trzavica među članstvom *Zvonimira*. Poslije I. svjetskog rata, kako sam naveo u bilješki br. 6, osnovan je *Guslar*, a pri koncu Papandopulova djelovanja Hrvatsko pjevačko društvo *Tomislav*, koje je kao vidljivi trag svoje opstojnosti ostavilo spomen-ploču fra Ivanu Lukačiću u crkvi sv. Frane u Splitu. Inače, ostala djelatnost tog društva nije poznata, odnosno do danas nije istražena.
16. Ta je skladba Nikolaja Rimskog-Korsakova sačuvana u glazbenom arhivu SMD *Zvonimir* (kutija XXX., br. 676). Uz tiskanu partituru postoje orkestralne rukopisne dionice, vokalne dionice su djelomično umnožene (26. travnja 1935.), a djelomično rukopisne. Postoje i umnožene vokalne dionice iz travnja 1927., litografirana zborna partitura, te tiskani glasovirski izvadak.
17. I te su skladbe sačuvane u glazbenom arhivu *Zvonimira* (kutija XXIX., br. 659. i 660).
18. Nisam posve siguran, da je muški zbor *Zvonimira* izvodio tu skladbu, koja je pisana za jednoglasni dječji ili ženski zbor i glasovir, ali da ju je izveo dječji zbor Gradske glazbene škole na uskrasnoj priredbi 8. travnja 1936., potvrđuje i kratki osvrt dr. V.K., objavljen u *Novom dobu* od 9. travnja 1936., str. 3.
19. Papandopulo nije u pravu kad govori o šezdesetoj obljetnici HPD *Kolo*; riječ je o osamdesetoj obljetnici (1862.-1942.), koja je proslavljena u travnju 1942., ali su pripreme za proslavu, kako se vidi, počele nekoliko godina ranije.
20. Vladimir Kranjčević u bilješki *Još o "Hrvatskoj misi"* (*Glas Koncila*, g. XXX., br. 24. (888), 16. lipnja 1991., str. 2.), koji donosi podatke s programa izvedbe (praizvedbe) od 1. travnja 1942. među solistima ne navodi Papandopulovu majku Maju Strozzi. Solisti su na praizvedbi bili: Vilma Nožinić, Marjana Radev, Zlatko Šir i Milivoj Kučić.
21. Svečani glazbeni prikaz *Marulova pisan* (Kako Marko "Judit" složi "u versih hrvacki") na libreto dr. Vojmila Rabadana s Vladimirom Ruždjakom i Nadom Puttar-Gold u glavnim ulogama praizveden je na XVI. splitskom ljetu 14. kolovoza 1970.
22. Pod ovim "propalo" Papandopulo misli na činjenicu, da naručeni balet *Teuta* nije ni do danas izveden.
23. *Kanatu Gospi od zdravlja* izveo je ansambl Operne Hrvatskoga narodnog kazališta iz Splita u crkvi Gospe od zdravlja na Dobrom 29. svibnja 1971. Koliko se sjećam, u autografu partiture uz datum dovršetka bio je kao mjesto postanka zabilježen Kaštel Lukšić.